

Sociální a distributivní spravedlnost

Data (není-li uvedeno jinak) pocházejí z výzkumů Evropský hodnotový systém, konaných v roce 1991 (2109 dotázaných) a 1999 (1908 dotázaných). Statistická chyba procentních údajů je typicky kolem 3 %. Analýzu připravil Jan Spousta.

Chápání sociální spravedlnosti zde analyzujeme jak ve srovnání let 1991 a 1999, tak i v mezinárodním kontextu. Text se dotýká i otázek, jako je chápání příčin sociální nerovnosti.

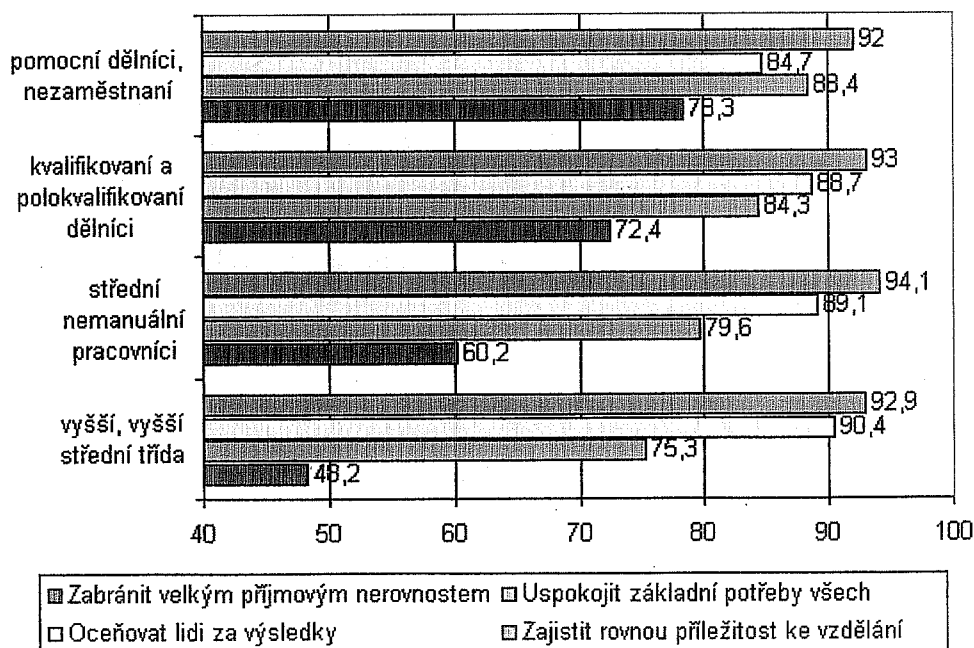
Obsah pojmu sociální spravedlnost

Sociální spravedlnost je poměrně široký a nejasný pojem. V roce 1999 byly respondentům předloženy čtyři vlastnosti spravedlivé společnosti.

Otázka: **Co by měla společnost zajišťovat, aby byla považována za "spravedlivou"?** (Odpovědi na pětibodové škále byly přepočítány na škálu 0 až 100 procent.)

Spravedlivá společnost má...	vyšší, vyšší střední třída	střední nemanuální pracovníci	kvalifikovaní a polokvalifikovaní dělníci	pomocní dělníci, nezaměstnaní	průměr za celou ČR
Zabránit velkým příjmovým nerovnostem	48,2	60,2	72,4	78,3	65,2
Uspokojit základní potřeby všech	75,3	79,6	84,3	88,4	81,7
Oceňovat lidi za výsledky	90,4	89,1	88,7	84,7	88,8
Zajistit rovnou příležitost ke vzdělání	92,9	94,1	93,0	92,0	93,4

Co má zajistit spravedlivá společnost?

Odpovědi se výrazně liší podle postavení dotázaného na společenském žebříčku.

Nejvyšší důležitost respondenti přikládají rovnému přístupu ke vzdělání, a v tomto ohledu není mezi jednotlivými sociálními třídami významných rozdílů. V ostatních dimenzích se však dotázaní liší. Lidé na společenském "dně" preferují na dalším místě uspokojení základních potřeb všech obyvatel a kladou významný důraz i na zabránění velkým příjmovým nerovnostem. Naopak elita společnosti klade velký důraz na princip zásluhovosti, na meritokratické odměňování lidí za jejich výsledky. Zabránění velkým příjmovým nerovnostem však za příliš důležité nepokládá.

- *Neplete se si spravedlnost a rovnostářství?*

V roce 1991 i 1999 byla kladena následující otázka: **Představte si dvě sekretářky stejného věku, které vykonávají prakticky stejnou práci. Jedna z nich zjistí, že druhá vydělává o 1000,- Kč měsíčně více než ona. Lépe placená sekretářka je ale rychlejší, výkonnější, schopnější a spolehlivější ve své práci. Je podle Vašeho mínění spravedlivé nebo nespravedlivé, že jedna sekretářka je placena lépe než druhá?**

Výkonnější sekretářka je lépe ohodnocena	1991	1999
<i>spravedlivé</i>	95,6%	96,4%
<i>nespravedlivé</i>	4,4%	3,6%

Odpovědi na tuto otázku ukazují, že 95 % národa dokáže spravedlnost a rovnostářství odlišit.

Mezinárodní srovnání

V mezinárodním srovnání nepatřilo Česko mezi země, kde by obyvatelé nadměrně pociťovali nerovnost příjmů a požadovali od vlády jejich vyrovnání. Mezinárodní srovnávací výzkum ISSP v roce 1996 pokládal otázku: **Měla by vláda přerozdělovat příjem od těch, co jsou na tom lépe, těm, co jsou na tom hůře?** Procenta lidí, kteří zcela nebo spíše souhlasili tímto výrokem, jsou uvedena v následující tabulce:

Měla by vláda přerozdělovat příjem těch, co jsou na tom lépe? (zdroj: ISSP 1996)	
Země	Procento souhlasících
Nový Zéland	47,0
USA	47,9
Kanada	50,5
Austrálie	51,7
Česko	61,7
Německo – západ	62,5
Filipíny	63,3
Japonsko	64,5
Velká Británie	67,7
Švédsko	70,6
Litva	72,2
Norsko	73,2
Francie	74,2
Itálie	75,4
Bulharsko	76,9
Irsko	78,1

Maďarsko	78,7
Rusko	81,0
Izrael (Židé)	81,4
Kypr	82,1
Německo – východ	83,7
Polsko	84,1
Slovinsko	85,0
Izrael (Arabové)	87,4
Španělsko	90,1

Nízkými požadavky na redistribuci vlastnictví státem jsme se tak v této otázce zařadili mezi nejvyspělejší západní země, třebaže potřebu redistribuce u nás i tak vyjadřuje přes 60 % občanů. To by nasvědčovalo, že pocítovaná úroveň sociální nerovnosti není vcelku považována za nadměrnou a nespravedlivou.

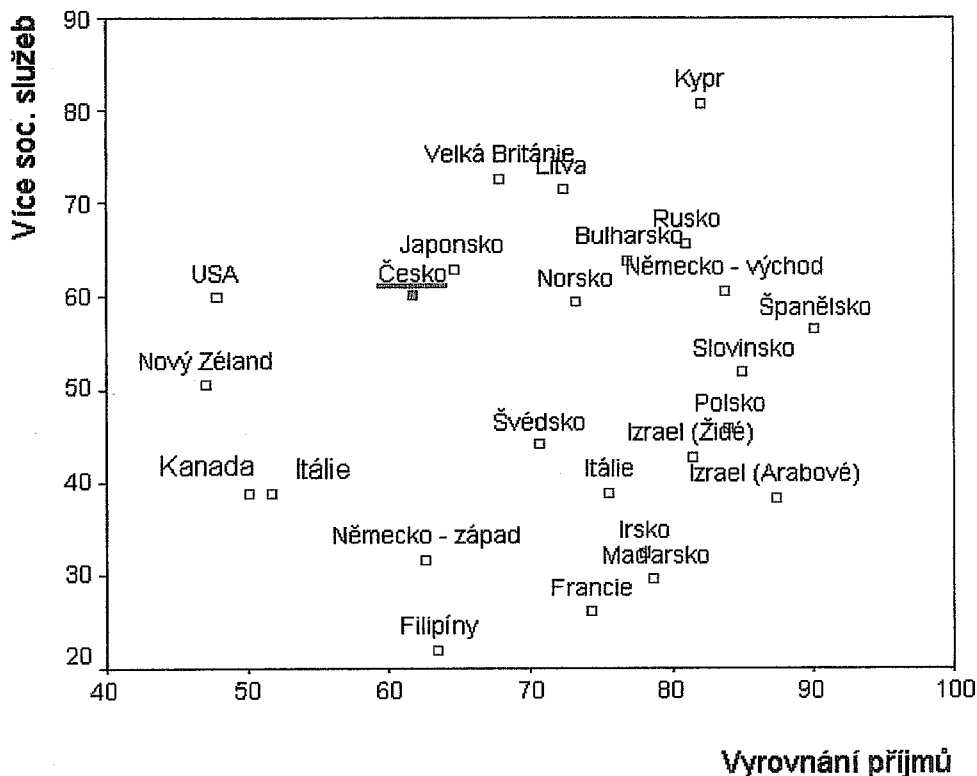
Zajímavé je ve stejném výzkumu ISSP 1996 srovnat i odpovědi na otázku: **Kdyby si vláda mohla volit mezi snížením daní nebo zvýšením výdajů na sociální účely, co by si podle Vás měla vybrat?**

Měla by vláda snížit daně nebo zvýšit sociální výdaje? (zdroj: ISSP 1996)		
Země	Snížit daně	Zvýšit sociální výdaje
Kypr	19,3	80,7
Velká Británie	27,4	72,6
Litva	28,6	71,4
Rusko	34,3	65,7
Bulharsko	36,1	63,9
Japonsko	37,1	62,9
Německo – východ	39,5	60,5
Česko	40,0	60,0
USA	40,1	59,9
Norsko	40,7	59,3
Španělsko	43,7	56,3
Slovinsko	48,3	51,7
Nový Zéland	49,5	50,5
Polsko	54,3	45,7
Švédsko	56,0	44,0
Izrael (Židé)	57,3	42,7
Itálie	61,3	38,7
Austrálie	61,3	38,7
Kanada	61,3	38,7
Izrael (Arabové)	61,6	38,4
Irsko	67,6	32,4
Německo – západ	68,4	31,6
Maďarsko	70,5	29,5
Francie	73,9	26,1

Filipíny	78,1	21,9
----------	------	------

Opět 60 % Čechů tedy vyjádřilo poptávku po sociálních službách i za cenu vysokých daní, tedy vyšší redistribuce. V tomto případě nás ovšem tato odpověď staví do spíše "socialisticky smýšlející" poloviny zkoumaných států. (Blížkost USA, Japonska nebo postthatcherovské Británie se v tomto případě dá vysvětlit relativně nízkou úrovní sociálních výdajů v těchto státech v porovnání s jejich DPH.)

Názory na sociální stát (ISSP 1996)

Znázorněním dat z obou otázek v jediném grafu zjistíme, že ČR stále ještě patří do liberálnější skupiny zemí, pokud se týče názorů obyvatelstva na vyšší redistribuce.

Vývoj názorů na sociální spravedlnost

- Jak rozumíme pojmu "spravedlivý"?

Zabýváme-li se tendencí vývoje názorů na sociální spravedlnost u nás od roku 1991, zjišťujeme, že lidé pozvolna přecházejí opět k více rovnostářským názorům.

V jedné z otázek dotazníku se dotázaní měli zařadit na desetibodové škále mezi dva výroky. Průměrné hodnoty odpovědí na tři takové dvojice výroků dokumentují uvedený posun (míra souhlasu je na škále 1 až 10, přičemž 1 znamená úplný nesouhlas a 10 úplný souhlas).

Míra souhlasu	Odpovědnost za jednotlivce má mít stát	Konkurence je škodlivá	Mělo by se více podnitit úsilí jednotlivce
1991	4,4	2,1	6,3
1999	4,9	3,3	5,5

Ve srovnání s rokem 1991 tedy lidé příjmovou nerovnost považují za méně přijatelnou. Je ovšem nutno poznamenat, že se za tuto dobu příjmové nerovnosti výrazně zvýšily.

Současně jsou lidé poněkud méně ochotni přebírat sami odpovědnost za své životy a méně věří prospěšnosti konkurence, třebaže ji i nadále valnou většinou považují za prospěšnou.

Dalším tématem, které souvisí s pojetím sociální spravedlnosti, je vysvětlení příčin sociální nerovnosti a chudoby.

Otázka: Proč jsou u nás lidé, kteří žijí v nouzi? Zde jsou čtyři možné důvody. Který z nich považujete za nejdůležitější? (Respondenti směli vybrat dva důvody ze čtyř, tabulka ukazuje spojená data z obou odpovědí. Čísla udávají procenta lidí, kteří uvedli daný důvod.)

Proč lidé žijí v nouzi?	1991	1999	rozdíl
Lenost a nedostatek pevné vůle	68,1%	65,6%	-2,5%
Mají smůlu	33,6%	40,3%	6,6%
Nevyhnutelně to patří k pokroku	45,5%	38,1%	-7,5%
V naší společnosti je bezpráví	21,4%	33,5%	12,1%

Lenost a nedostatek pevné vůle je stále převažujícím vysvětlením chudoby (drobný rozdíl je statisticky nevýznamný). Na popularitě ztrácí fatalistické vysvětlení, že chudoba je nezbytnou součástí pokroku (Opouštějí ho především lidé nejstarší a nejmladší – ve věku kolem čtyřicítky je tento názor stále populární.) Na vzestupu jsou naopak názory, že chudí lidé prostě mají smůlu, anebo je jejich chudoba zaviněna nespravedlností společnosti. Posledně uvedený názor nabývá na popularitě nejrychleji.

Protože dotázaní mohli uvést dvě vysvětlení, můžeme sledovat, jak často byly vybírány různé dvojice:

Vysvětlení existence chudých				
jedno vysvětlení	další vysvětlení	1991	1999	rozdíl
jsou líní	součást pokroku	36,3%	26,8%	-9,5%
jsou líní	mají smůlu	21,5%	25,0%	3,5%
jsou líní	je to bezpráví	11,9%	16,7%	4,8%
je to bezpráví	mají smůlu	6,4%	11,1%	4,7%
je to bezpráví	součást pokroku	5,2%	7,1%	1,9%
součást pokroku	mají smůlu	9,8%	6,8%	-3,0%
jsou líní	(neuveďeno)	5,6%	2,9%	-2,7%
je to bezpráví	(neuveďeno)	1,2%	1,5%	0,3%
mají smůlu	(neuveďeno)	0,7%	1,2%	0,4%
součást pokroku	(neuveďeno)	1,4%	0,9%	-0,5%

Zajímavé jsou rozdíly v chápání příčin chudoby mezi některými skupinami obyvatel. Sociální třídy se liší zejména v procentu odpovědí "smůla" a "lenost":

Sociální třída respondentů	smůla 1991	smůla 1999	lenost 1991	lenost 1999
vyšší a vyšší střední třída	31,9%	27,1%	72,0%	71,5%
střední třída	31,5%	42,7%	71,7%	68,0%
dělnická třída	34,4%	40,9%	66,1%	64,0%

Čím vyšší je společenské postavení člověka, tím více má tendenci vykládat chudobu leností; čím nižší je jeho postavení, tím více jí připisuje smůlu. Tato tendence se stále prohlubuje. Pozoruhodný je přitom pohled na střední třídu, která se v roce 1991 svými názory na vznik chudoby podobala elitě společnosti, zatímco nyní se přibližuje dělnictvu. Lze to připsat subjektivně pocíťovanému zhoršení jejich životních podmínek, které vede k narůstání pocitu, že přes veškerou snahu se člověk v naší společnosti nemůže prosadit.